VAK **GESCHIEDENIS**

DOCENT **DRS MARTIN ELANDS**

LES Politionele acties,

niets meer of minder dan gewoon oorlog

De Politionele Acties is de naam voor twee kortstondige militaire offensieven die Nederland in 1947 en 1948 inzette tegen de Republiek Indonesië. Het is echter vooral de naam voor de gehele dekolonisatiestrijd in voormalig Nederlands-Indië (1945-1949). Met de aanduiding 'politioneel' gaf de Nederlandse regering aan dat het militaire optreden een binnenlandse aangelegenheid en geen oorlog was. Dit beeld van een beperkt en kortstondig militair optreden bleek krachtig, maar is inmiddels veranderd. De Politionele Acties staan nu symbool voor een vier jaar durend en gewelddadig militair conflict: niets meer of minder dan gewoon oorlog.

VOORGESCHIEDENIS

In de periode 1870-1914 zorgde het Koninklijk Nederlands-Indische Leger (KNIL) er voor dat vrijwel de gehele archipel onder koloniaal bewind kwam. Het behoud van Nederlands-Indië was van economisch belang. Nederland beschouwde het na 1900 echter ook als zijn taak de Indonesische bevolking verder te ontwikkelen, zodat zij ooit op eigen benen kon staan. Zover was het in Nederlandse ogen echter nog lang niet. Het na de Eerste Wereldoorlog opkomende Indonesisch nationalisme werd te vuur en te zwaard bestreden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog verloor Nederland echter zijn greep op de archipel. De Japanse strijdkrachten veroverden begin 1942 Nederlands-Indië. Hoewel ook de Japanners het Indonesische nationalisme onderdrukten, versterkte de charismatische Soekarno met Japanse instemming zijn positie als leider van het Indonesische volk. Honderdduizenden Indonesische jongeren kregen een Japanse (para)militaire training.

REVOLUTIE

Na de Japanse capitulatie van 15 augustus 1945 namen de militante jongeren het heft in handen en dwongen de nationalistische leiders Soekarno en Hatta op 17 augustus 1945 om de onafhankelijke Republiek Indonesië uit te roepen. Nederland legde zich niet neer bij de eenzijdige opzegging van de koloniale band. Pas na gezagsherstel kon gepraat worden over een geleidelijke en beperkte dekolonisatie. De komst naar Java en Sumatra van Britse eenheden, namens de geallieerden belast met het gezag over de archipel, veranderde de situatie. Doordat ook enkele KNIL-eenheden arriveerden, ontplofte het revolutionaire kruitvat. Duizenden burgers werden vermoord, reden voor de Nederlandse regering om grote haast met het gezagsherstel te maken. Tientallen KNIL-eenheden werden heropgericht en vanuit Nederland werd in 1946 en 1947 een grote troepenmacht naar Nederlands-Indië verscheept.

ROND DE EERSTE POLITIONELE ACTIE, 1946-1948

De strijd tussen Nederland en de Republiek Indonesië concentreerde zich vanaf 1946 op Java en Sumatra. De eerste Nederlandse troepen zaten daar in een lastig militair pakket. Zij werden in de kleine bruggenhoofden rond de grote steden voortdurend aangevallen door een overmacht aan fanatieke Indonesische strijders. In november 1946, toen de laatste Britse troepen vertrokken, leek een vreedzame oplossing met het Akkoord van Linggadjati toch nog binnen handbereik. Al snel werd echter duidelijk dat Nederland niet verder wenste te gaan dan het toezeggen van een geleidelijke en beperkte dekolonisatie onder Nederlandse leiding, terwijl de Republiek onmiddellijke en volledige onafhankelijkheid eiste.

Rijst en andere voorraden in de havenloodsen van Probollingo zijn door de T.N.I. in brand gestoken en veroorzaken een hevige en langdurige brand. Datum foto 19 juli 1947.

(Foto collectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie)

VAK **GESCHIEDENIS**

DOCENT **DRS MARTIN ELANDS**

LES Politionele acties,

niets meer of minder dan gewoon oorlog

Omdat het conflict steeds zwaarder op de Nederlandse schatkist drukte, werd op 21 juli 1947 een grote aanval op het door de Republiek beheerste gebied ingezet. Hoofddoel was de bezetting van de economisch belangrijke delen van Java en Sumatra. Tijdens deze Eerste Politionele Actie ondervonden de Nederlandse troepen weinig tegenstand van de troepen van de Republiek, de Tentara Nasional Indonesia (TNI). De verleiding om door te stoten tot het hart van de Republiek in Djokjakarta op Midden-Java was groot, maar onder internationale druk werd het offensief na twee weken gestaakt. Hierna was het woord opnieuw aan de onderhandelaars, ditmaal met directe betrokkenheid van de Verenigde Naties (VN). Voor de Nederlandse troepen was het nu zaak om het veroverde gebied, begrensd door de zogeheten demarcatielijn, van tegenstanders te zuiveren. De strijd werd in de vorm van een guerrilla en contra-guerrilla voortgezet, met honderden doden aan Nederlandse en vele duizenden aan Indonesische zijde. Pas in februari 1948 werd het rustiger, als gevolg van succesvolle onderhandelingen (Renville Akkoord) die onder meer een wapenstilstand en de terugtrekking van TNI-militairen uit de Nederlandse gebieden opleverden.

ROND DE TWEEDE POLITIONELE ACTIE, 1948-1949

De relatieve rust was van korte duur. Medio 1948 verslechterde het onderhandelingsklimaat; Republikeinse guerrillastrijders trokken Nederlandse gebieden binnen om de gewapende strijd te hervatten. De Republiek had inmiddels een kleiner, maar beter bewapend en opgeleid leger. Door de oplevende guerrillastrijd en de groeiende internationale sympathie voor de Republiek begon de tijd voor Nederland te dringen. Op 19 december 1948 startte Nederland daarom de Tweede Politionele Actie om de Republiek definitief te vernietigen. Dit moest worden bereikt door het bezetten van het resterende Republikeinse gebied op Java en delen daarvan op Sumatra, het gevangennemen van de Republikeinse leiders en het uitschakelen van zoveel mogelijk TNI-eenheden.
Hoewel de ruim twee weken durende Tweede Politionele Actie succesvol leek, kwam de Republiek als politieke winnaar uit de strijd. De VN veroordeelden het Nederlandse optreden en drongen aan op hervatting van de onderhandelingen, vrijlating van de Republikeinse leiders en ontruiming van het Republikeinse gebied rond Djokjakarta. De Nederlandse troepenmacht had echter op dat moment nog niet gewonnen. De TNI kon grotendeels aan de omsingeling ontsnappen en zette de guerrillastrijd met toenemend succes voort. De Nederlandse verliezen stegen in 1949 aanzienlijk, terwijl de TNI het militair initiatief in grote delen van Java wist te grijpen.

Door de uitzichtloosheid van de strijd en het internationaal-politieke isolement gaf Nederland in mei 1949 alsnog toe. Een onder VN-bemiddeling gesloten akkoord voorzag in de spoedige vrijlating van de Republikeinse regering, de ontruiming van het gebied rond Djokjakarta en een definitieve wapenstilstand, die in augustus 1949 van kracht werd. In diezelfde maand begon ook de afsluitende Ronde-tafelconferentie. Deze mondde op 27 december 1949 uit in de overdracht van de soevereiniteit over vrijwel de gehele archipel aan Indonesië.

GEKANTELD BEELD

Het beeld van de dekolonisatiestrijd als een periode van onderhandelingen en twee kortstondige militaire acties bleef lang in tact. Vanaf 1969 maakte het echter onder invloed van het publieke debat over oorlogsmisdaden en geweldsexcessen stapsgewijs plaats voor het beeld van een lange en wrede guerrillaoorlog. Voor de Indiëveteranen was dit regelmatig oplevende publieke debat pijnlijk. Hierdoor werd echter ook duidelijk dat de ongeveer 150.000 Indiëveteranen vier jaar lang onder uiterst zware omstandigheden met een onmogelijke militaire opdracht waren belast.

BIOGRAFIE
drs Martin Elands

Martin Elands (1967) studeerde geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Utrecht (1986-1992) met als specialisatie 'internationale betrekkingen'. Na zijn studie trad hij in dienst bij de Sectie Militaire Geschiedenis (SMG) van de Koninklijke Landmacht en publiceerde o.m. deelstudies over het Nederlandse militaire optreden in Nederlands-Indië (1942-1950).
Sinds 1 januari 2000 is Martin Elands senior wetenschappelijk en beleidsmedewerker (militair-historicus) bij het Kennis- en onderzoekscentrum (KOC) van het Veteraneninstituut, dat het verbeteren van de nazorg als doelstelling heeft en dat belast is met de uitvoering van een deel van het veteranenbeleid. Martin Elands is onder meer redactielid van het Nederlandse veteranentijdschrift *Checkpoint.*

LEESLIJST

> Elands, M., *Van strijd tot veteranenbeleid: Het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger en zijn veteranen, 1941-2001* (Amsterdam 2002).
> Groen, P.M.H., en D.W. Staat, *Inzet in Nederlands-Indië 1945-1950* (Amsterdam 1992).
> Groen, P.M.H., *Marsroutes en dwaalsporen; Het Nederlands militair-strategisch beleid in Indonesië 1945-1950* (Den Haag 1991).
> Heijboer, P., *De Politionele Acties; De strijd om 'Indië' 1945/1949* (Haarlem 1979).
> Jong, L. de, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog,* dl 12, 2e helft (Den Haag 1988).

HET TONG TONG FESTIVAL PRESENTEERT:

De Indische School

De Pupillenschool in Gombong (Midden-Java), voor de opleiding van "kinderen van het mannelijke geslacht voor de militaire stand". De foto is afgebeeld in *Baren en oudgasten,* een deel uit de fotoboekenserie *Tempo doeloe – een verzonken wereld* (uitgeverij Querido), samengesteld door Rob Nieuwenhuys.

Het gebrek aan kennis in de Nederlandse samenleving over de Indische cultuur en geschiedenis is een doorn in het oog van veel (Indische) Nederlanders. Ervaringsverhalen uit de Indische gemeenschap worden door gebrek aan voorkennis niet altijd in de juiste context geplaatst waardoor de beeldvorming blijft steken in clichés.

Stichting Tong Tong wil dit veranderen. Ze organiseerde daarom in 2008 en 2009 De Indische School, een educatief programma tijdens het Tong Tong Festival, voor iedereen die meer wil weten over het Indische heden en verleden. Deskundige docenten verzorgden een lesprogramma in het Bibit-Theater op het gebied van (kunst)geschiedenis, taal en letteren, muziek en economie; zoveel mogelijk kanten van de Indische maatschappij & geschiedenis werden belicht. Er was geen speciale voorkennis van de leerlingen vereist; iedereen vanaf vijftien jaar kon de lessen goed volgen.

U hebt nu een uitgebreide samenvatting van een van de lessen uit 2009 in handen. Op de website vindt u korte samenvattingen van alle lessen van 2008 en 2009; meer uitgebreide lessen kunt u daar downloaden, evenals leeslijsten, als leidraad voor verdere studie.

Stichting Tong Tong werd terzijde gestaan door een adviseur: dr. ir. Margaret Leidelmeijer was eerder betrokken bij projecten van o.a. het NIOD, het Verzetsmuseum Amsterdam, en het Nationaal Archief.

In 2008 kon De Indische School worden opgezet dankzij een subsidie van Stichting Het Gebaar, in 2009 dankzij gelden van Fonds 1818, M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting, het Nationaal Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg, SNS Reaalfonds, Stichting Tong Tong en Pasar Malam Besar BV.

Fonds 1818

NATIONAAL FONDS VOOR VRIJHEID EN VETERANENZORG

SNS REAAL Fonds

Stichting Tong Tong
Bezuidenhoutseweg 331
2594 AR Den Haag
www.tongtong.nl